

Bibliotheekstatistiek 2015

december 2016

Prins Willem-Alexanderhof 5
Postbus 90407
2509 LK Den Haag

Telefoon
(070) 314 09 11

Fax
(070) 314 04 50

Website
www.kb.nl

Inleiding

Met ingang van de bibliotheekwet (Wsob) per 1 januari 2015 hebben bibliotheken de verplichting gekregen om jaarlijks gegevens te leveren aan de minister van OCW. Aanleiding voor deze verplichting is de behoefte onder subsidieverstrekkers om periodiek te beschikken over prestatiegegevens van publiek bekostigd bibliotheekwerk.

Dit voorjaar heeft voor de eerste keer sinds de ingang van de nieuwe bibliotheekwet (Wsob) het onderzoek 'Gegevenslevering Wsob' plaatsgevonden – voorheen uitgezet door de VOB onder de noemer 'BIS-enquête'. In het kader van dit onderzoek wordt een groot aantal gegevens die inzicht bieden in de maatschappelijke dienstverlening en het functioneren van de openbare bibliotheken verzameld. Via het Bibliotheekonderzoekplatform (BOP) hebben alle bibliotheken hun gegevens aangeleverd aan de KB. Vervolgens heeft CBS de gegevens gecontroleerd op betrouwbaarheid en validiteit. De gegevens zijn daarna geaggregeerd tot bibliotheekcijfers op landelijk niveau en gepubliceerd op StatLine.¹ Door de vlotte en kwalitatief goede aanlevering van de gegevens door de openbare bibliotheken is de bibliotheekstatistiek dit jaar ruim drie maanden eerder gepubliceerd dan vorig jaar.

In deze notitie worden de gegevens over het jaar 2015 gepresenteerd. Waar mogelijk worden deze cijfers afgezet tegen de gegevens over het jaar 2014. De cijfers in de figuren gaan vaak terug tot 2005 om ook de trend om middellange termijn zichtbaar te maken. Het totaalbeeld dat naar voren komt uit deze geaggregeerde gegevens kan afwijken van het beeld op lokaal en regionaal niveau.

De opbouw van de notitie is als volgt. In het eerste hoofdstuk worden ledenaantallen, de omvang van de collecties en het aantal uitleningen besproken. Daarna worden het aantal bibliotheekorganisaties en het aantal, de spreiding en de gemiddelde afstand tot de bibliotheekvestigingen in beschouwing genomen. Het derde hoofdstuk gaat in op de digitale bibliotheek, in het bijzonder de omvang van de collectie e-books en het aantal uitleningen van e-books. In het vierde hoofdstuk komen een aantal aspecten van de bedrijfsvoering aan de orde, zoals personeel, baten en lasten. Tot slot eindigt de notitie met een kort hoofdstuk over het interbibliothecair leenverkeer in Nederland.

1. Leden, collectie en uitleningen

Stabilisatie ledenaantallen: meer jeugdleden en minder volwassen leden

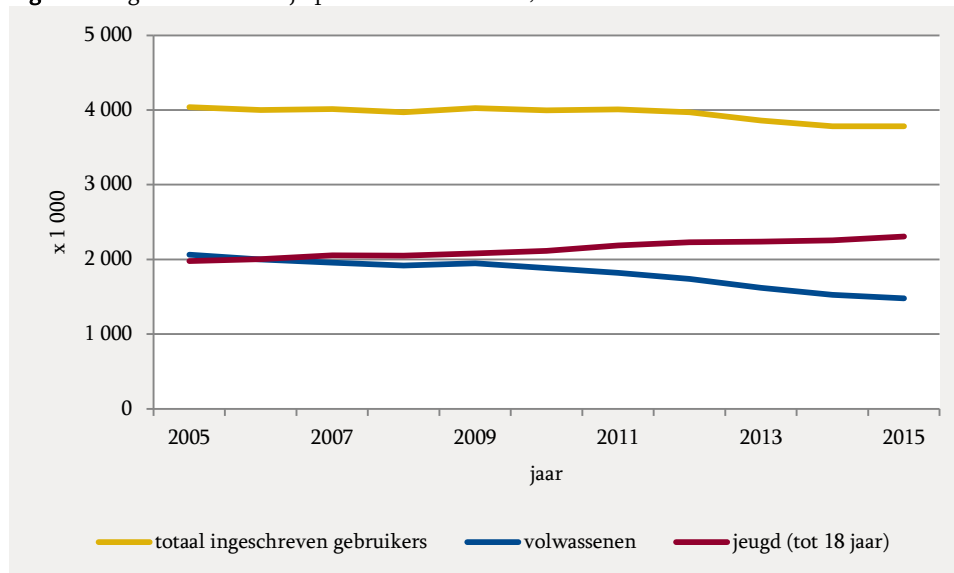
De 156 Nederlandse openbare bibliotheekinstellingen telden in 2015 zo'n 3,8 miljoen leden. Dat is evenveel als het jaar daarvoor. Daarmee lijkt de daling van het totaal aantal leden sinds 2011 tot stilstand gekomen. Wel blijft de samenstelling van het ledenbestand in verandering: terwijl het aantal personen onder de 18 jaar in de bevolking daalde en het aantal volwassenen groeide, werden steeds meer jongeren en steeds minder volwassenen lid van de bibliotheek. Het aantal volwassen leden daalde ten opzichte van 2014 met 3 procent naar ongeveer 1,5 miljoen leden en

¹ Zie CBS StatLine, [Openbare bibliotheken](#).

het aantal jeugdleden tot 18 jaar groeide met 2 procent naar 2,3 miljoen. De jeugdleden maken nu 61 procent van het totale ledenbestand van de bibliotheek uit.

Een van de mogelijke redenen waarom het aantal jeugdleden van de bibliotheek blijft groeien is het succes van het in 2008 gestarte leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen (Boekstart en de Bibliotheek op school), dat nu een belangrijk onderdeel vormt van het actieprogramma Tel mee met Taal.

Figuur 1. Ingeschrevenen bij openbare bibliotheken, 2005-2015.

Bron: CBS, KB.

Omvang collectie daalde verder

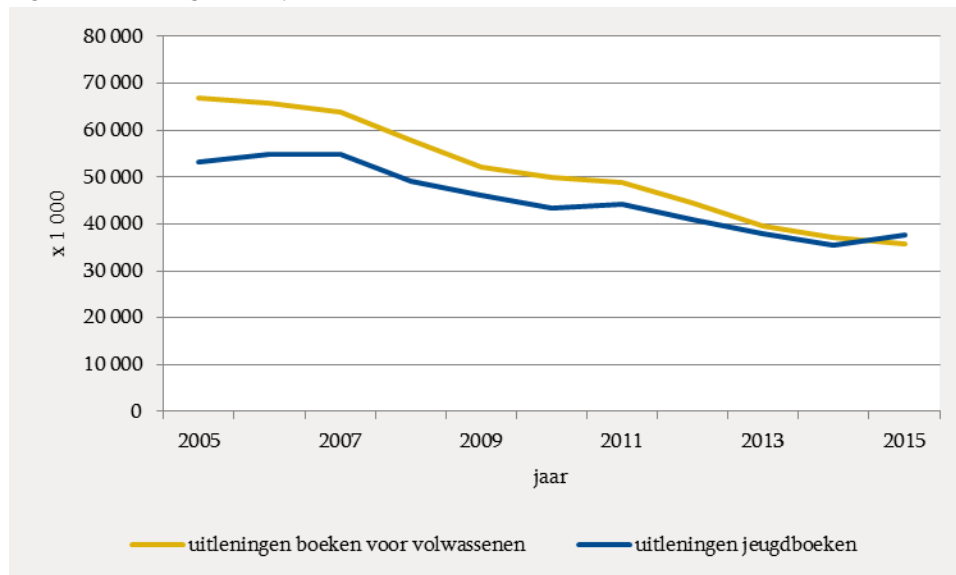
De gezamenlijke collectie van (fysieke) boeken, muziek cd's, dvd's en bladmuziek van alle openbare bibliotheken had in 2015 een omvang van ruim 25,3 miljoen items. Dit betekende een daling van de omvang van de collectie met 5 procent ten opzichte van 2014. De collectie neemt overigens al meer dan twee decennia in omvang af: in 1992 bereikte de omvang van de collectie haar maximum van 44,8 miljoen items.²

Aantal uitleningen papieren boeken daalde niet verder

In 2015 zijn er ruim 73,4 miljoen fysieke boeken uitgeleend, 1 procent meer dan in het jaar daarvoor. Het aantal uitleningen van jeugdboeken groeide met 6 procent ten opzichte van het jaar ervoor naar 37,7 miljoen. Het aantal uitgeleende boeken voor volwassenen werd nam met 3 procent af tot 35,7 miljoen. Daarmee werden in 2015 voor het eerst meer jeugdboeken dan boeken voor volwassenen uitgeleend.

² Zie CBS [StatLine](#).

Figuur 2. Uitleningen van fysieke boeken, 2005-2015.

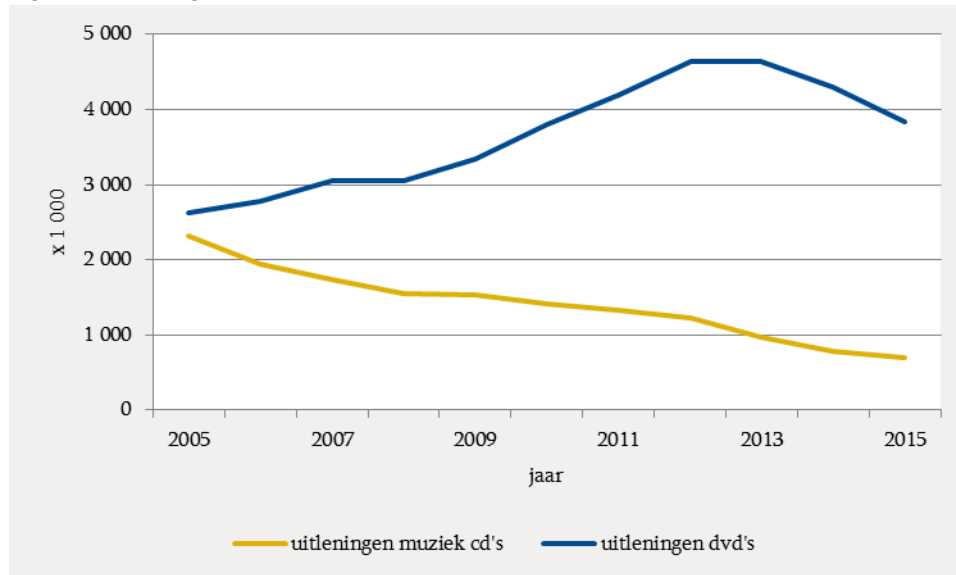
Bron: CBS, KB.

Voor zowel jeugdboeken als boeken voor volwassenen geldt dat verhoudingsgewijs steeds meer fictie en verhalen en minder non-fictie en ontwikkelingsboeken worden uitgeleend. Fictie en verhalen waren in 2015 goed voor 82 procent van alle uitleningen van papieren boeken.

Uitleningen audiovisuele middelen loopt verder terug

In 2015 verhuurden de openbare bibliotheken tezamen 5,3 miljoen audiovisuele materialen zoals cd's en dvd's. Dat is 10 procent minder dan het jaar daarvoor. Terwijl het aantal uitleningen van cd's zelfs al voor 2005 daalde, geldt dat voor dvd's pas sinds 2013. Zeer waarschijnlijk hangt de afname van dvd-uitleningen samen met de opkomst van video on demand-diensten zoals aangeboden door de grote tv- en internetproviders en bedrijven als Netflix.

Figuur 3. Uitleningen audiovisuele middelen, 2005-2015.

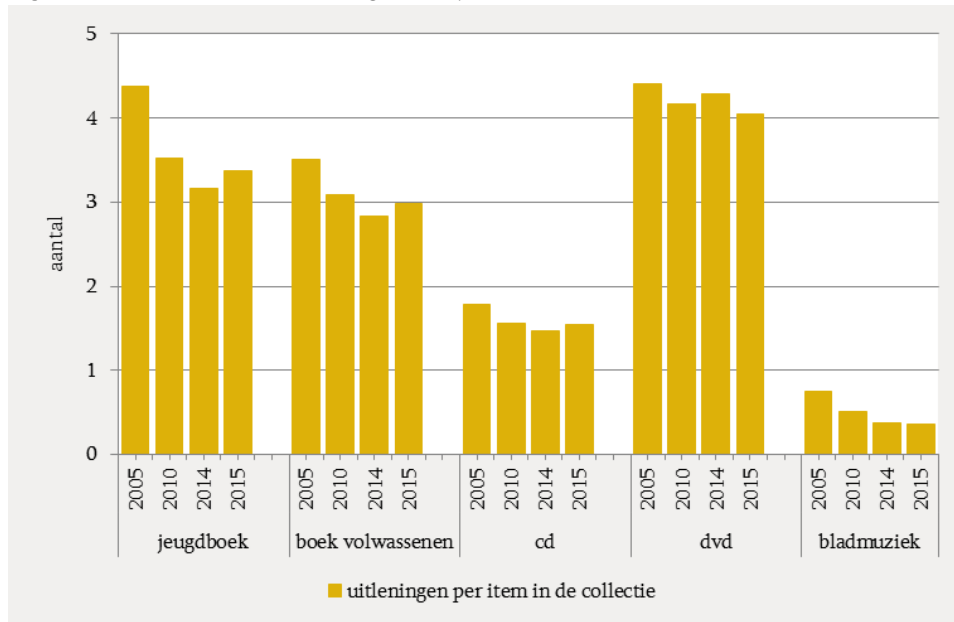

Bron: CBS, KB.

Aantal uitleningen per boek gestegen ten opzichte van 2014

In figuur 4 is weergegeven hoe de omvang van de collectie samenhangt met het aantal uitleningen. Zo is te zien dat een exemplaar van een willekeurig jeugdboek in 2015 gemiddeld 3,4 keer werd uitgeleend. Dat is minder vaak dan in 2005 toen dat nog 4,4 keer per jaar was, maar vaker dan in 2014 (3,2 keer). Ook voor de boeken voor volwassenen geldt dat ze in 2015 gemiddeld vaker uitgeleend werden dan het jaar ervoor (3,0 in 2015 versus 2,8 keer in 2014). In figuur 4 is ook te zien dat dvd's, ondanks dat ze de afgelopen jaren steeds minder vaak worden uitgeleend, gemiddeld nog het vaakst per item in de collectie worden uitgeleend.

Figuur 4. Gemiddeld aantal uitleningen per type item in de collectie.

Bron: CBS, KB.

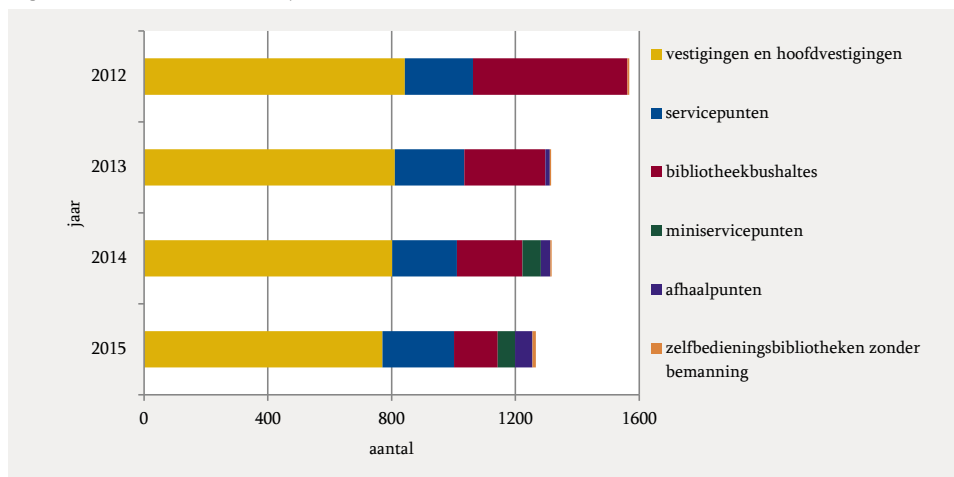
2. Bibliotheekorganisaties en -vestigingen

Afname bibliotheekorganisaties en fysieke locaties

Het aantal bibliotheekorganisaties nam af van 157 in 2014 tot 156 in 2015. De daling van het aantal bibliotheekorganisaties is al meer dan twintig jaar gaande en heeft te maken met schaalvergroting en fusies, waarbij kleinere bibliotheekorganisaties die vaak slechts in een of twee gemeenten actief zijn opgaan in grotere bibliotheekinstellingen. Inmiddels kennen meer dan twintig bibliotheekinstellingen een werkgebied van vijf of meer gemeenten, waarvan vier zelfs meer dan tien gemeenten.

Net als het aantal bibliotheekorganisaties, nam ook het aantal fysiek te bezoeken bibliotheeklocaties verder af in 2015 (zie figuur 5 en tabel 1). Het aantal servicepunten, afhaalpunten en zelfbedieningsbibliotheken nam toe, maar onvoldoende om de algemene neerwaartse trend te keren.

Figuur 5 en tabel 1. Aantal fysieke bibliotheekpunten / -locaties, 2012 – 2015.

	jaar			
	2012	2013	2014	2015
	<i>aantal</i>			
vestigingen en hoofdvestigingen	843	810	802	770
servicepunten	220	225	209	232
bibliotheekbushaltes	499	262	212	141
miniservicepunten	106	87	59	56
afhaalpunten	0	14	31	56
zelfbedieningsbibliotheken zonder bemanning	6	4	4	11

Bron: G!ds / VOB.

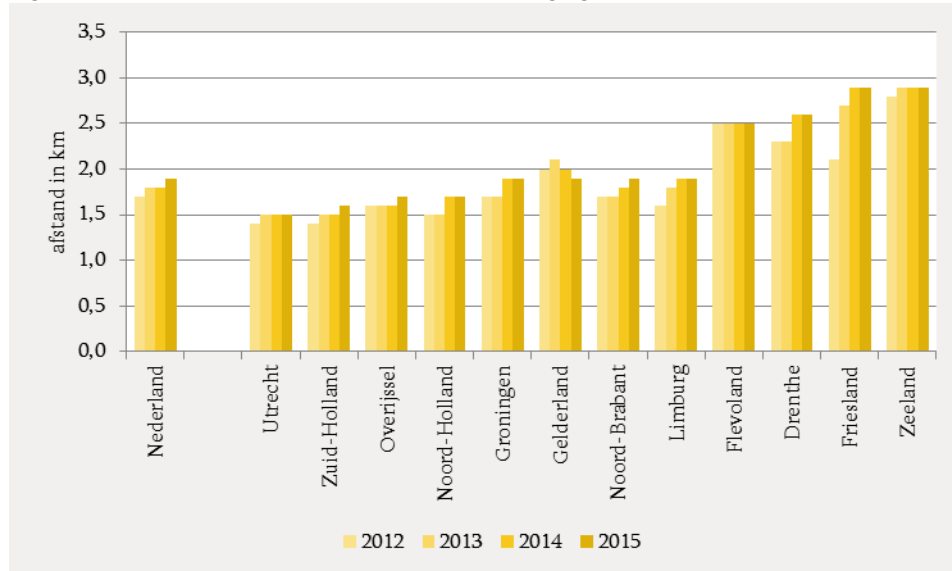
Gemiddelde afstand tot de bibliotheek toegenomen

Samenhangend met de afname van het aantal fysiek te bezoeken bibliotheeklocaties is de gemiddelde afstand tot de bibliotheek voor Nederlanders verder toegenomen tot 1,9 kilometer. In 2014 was dit nog gemiddeld 1,8 kilometer. Het betreft hier de gemiddelde afstand van alle inwoners tot de dichtstbijzijnde bibliotheek, zijnde een (hoofd-)vestiging of servicepunt, berekend over de weg.

In figuur 6 is per provincie aangegeven wat de gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde bibliotheek is en hoe deze de afgelopen jaren veranderde. Zo nam de reisafstand in Friesland over de periode 2012-2015 bijvoorbeeld toe met gemiddeld 800 meter en bleef deze in Flevoland gelijk.³

³ Gegevens over de gemiddelde afstand tot de bibliotheek per gemeente zijn te vinden op CBS StatLine.

Figuur 6: Gemiddelde afstand tot een bibliotheekvestiging per provincie, 2012-2015.⁴

Bron: CBS.

3. De digitale bibliotheek

E-books steeds populairder

Het afgelopen jaar heeft de KB voor het eerst cijfers over e-books verzameld in het kader van de gegevenslevering Wsob. Hieronder wordt kort ingegaan op de ontwikkeling van het aantal gebruikersaccounts (e-bookaccounts), het bezit van de e-bookcollectie en het aantal uitleningen.⁵

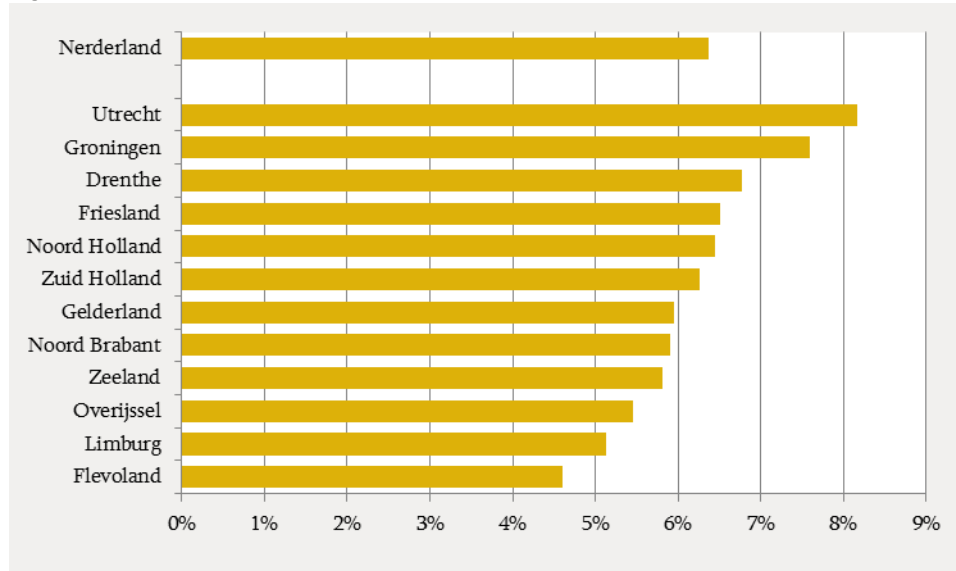
In 2015 86 duizend nieuwe e-bookaccounts

In 2015 werden bijna 86 duizend nieuwe e-bookaccounts aangemaakt via de portal bibliotheek.nl. Daarmee kwam het totaal aantal bibliotheekleden met een e-bookaccount eind 2015 op bijna 240 duizend uit. Hiervan kunnen ruim 234 duizend accounts via de lenersgegevens worden toegewezen aan een specifieke bibliotheek. Figuur 7 toont het aandeel leden van de bibliotheek dat een e-bookaccount heeft voor Nederland als geheel en uitgesplitst naar provincie. In 2015 had ruim 6 procent van de bibliotheekleden e-bookaccount. In de provincie Utrecht hadden relatief de meeste bibliotheekleden een e-bookaccount (ruim 8 procent) en in Flevoland de minste (bijna 5 procent). Op ruim 55 procent van de accounts (in totaal 130 duizend) werd in 2015 ten minste één boek geleend. Dit percentage is ongeveer gelijk per provincie. Van alle e-bookaccounts behoort 85 procent toe aan volwassenen.

⁴ Het gaat hier om (hoofd-)vestigingen en servicepunten.

⁵ Omdat de gestructureerde dataverzameling pas in 2015 goed op gang is gekomen, is het op sommige plaatsen niet mogelijk om een betrouwbare vergelijking te maken met 2014.

Figuur 7. Aandeel bibliotheekleden met een e-bookaccount, 2015.

Bron: KB.

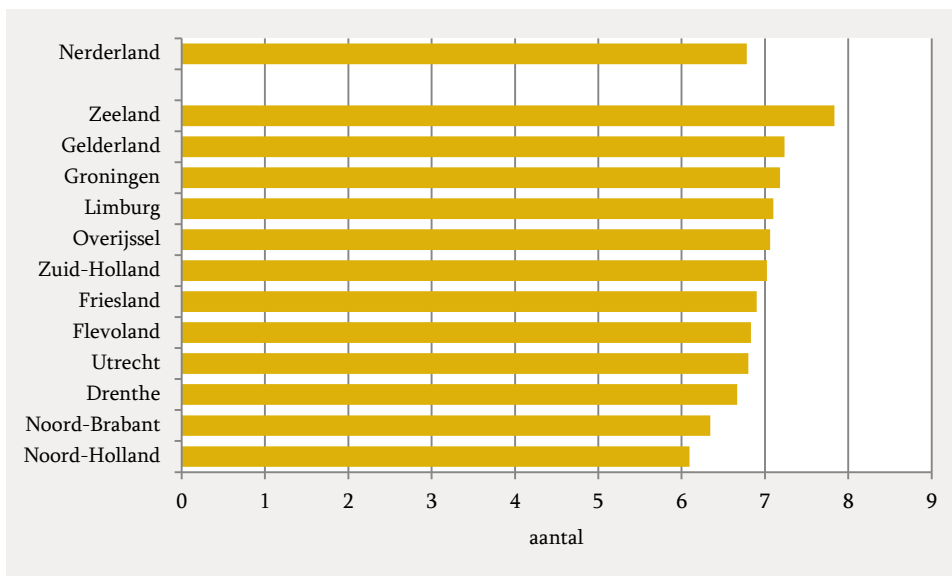
Omvang e-Bookcollectie 11,5 duizend boeken

Eind 2015 had de Bibliotheek ruim 11,5 duizend e-books in de collectie. Bijna 10 duizend hiervan zijn boeken voor volwassenen en nog geen duizend hiervan zijn jeugdtitels. Het resterende deel betreft de boeken van onder meer de Vakantiebib, de eBooks eregalerij en de eBookselectie-app (rechtenvrije e-books).

Ruim 1,7 miljoen e-bookuitleningen in 2015 door bibliotheekleden

De e-books voor volwassenen werden in totaal ruim 1,5 miljoen keer uitgeleend. De jeugdtitels ruim 144 duizend keer. Dit betreffen uitleningen aan personen die lid zijn van een openbare bibliotheek en een e-bookaccount hebben. Het totale aantal e-bookuitleningen is daarmee verdubbeld ten opzichte van 2014 toen het aantal e-bookuitleningen uitkwam op ruim 800 duizend. In figuur 8 is te zien dat er gemiddeld bijna 7 e-books per e-bookaccount werden uitgeleend in 2015.

Figuur 8. Aantal e-bookuitleningen per e-bookaccount, 2015.

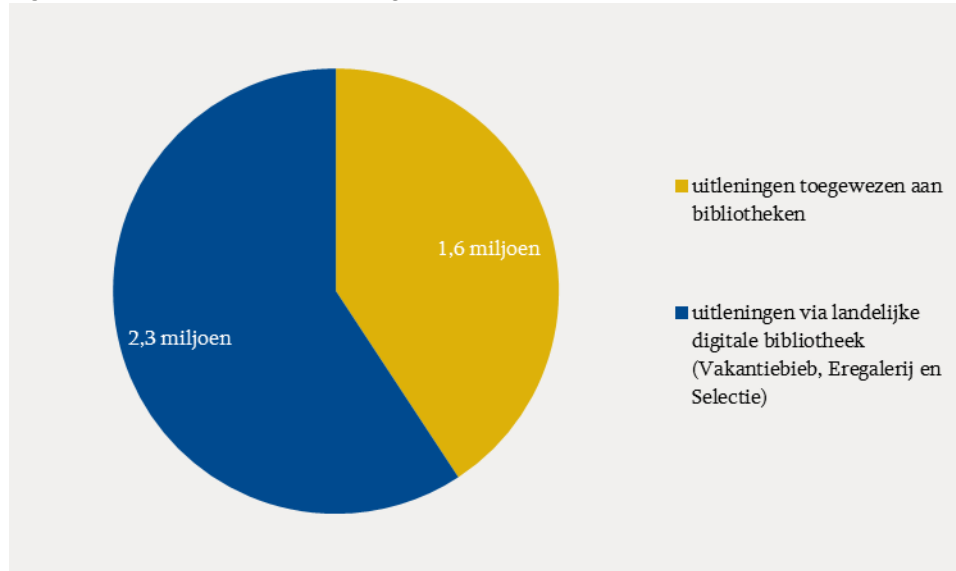
Bron: KB.

In 2015 er geen lidmaatschap van een openbare bibliotheek vereist om e-books te kunnen lenen. Zo was er gedurende de zomermaanden in de landelijke digitale bibliotheek een flink aantal e-books die tijdelijk en kosteloos ter beschikking werden gesteld via de Vakantiebieb-app. De boeken van de Vakantiebieb werden het meest gretig gedownload: ruim 2,2 miljoen keer, vaak door personen die geen lid waren van een openbare bibliotheek. Voor de Vakantiebieb-app geldt net als voor het andere e-bookverkeer dat de populariteit flink groeide: op 31 mei 2015, vlak vóór de Vakantiebiebactie van 2015, was de app 400 duizend keer gedownload, terwijl de teller op 1 september 2015, na de actie, op 629 duizend downloads stond.

In figuur 9 is te zien hoe het totaal aantal uitgeleende e-books in 2015 (3,9 miljoen) verdeeld is over de lokale bibliotheken en de landelijke digitale bibliotheek.⁶

⁶ Het werkelijk aantal uitleningen inclusief Vakantiebieb, Eregalerij en Selectie kan licht afwijken van het hier getoonde aantal, omdat hierin ook uitleningen voorkomen die zijn gedaan op onder meer testaccounts, bij provinciale ondersteuningsinstellingen, en uitleningen op niet herleidbare accounts.

Figuur 9. Totaal aantal e-bookuitleningen, 2015.

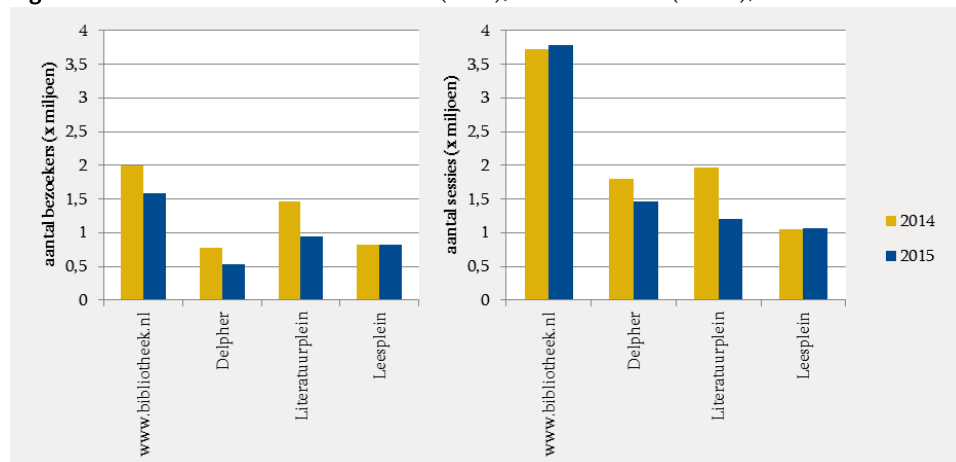

Bron: KB.

Minder bezoekers landelijke bibliotheekwebsites

Voor alle landelijke bibliotheekwebsites geldt dat er in 2015 sprake was van een afname van het aantal unieke bezoekers, ten opzichte van 2014. Ook het aantal sessies⁷ voor de websites voor de websites Delpher en Literatuurplein nam af met respectievelijk 18 procent en 39 procent. Daarentegen namen het aantal sessies voor de websites www.bibliotheek.nl en Leesplein licht toe.

Figuur 10 en 11. Unieke websitebezoekers (links); website-sessies (rechts), 2014-2015.

Bron: KB.

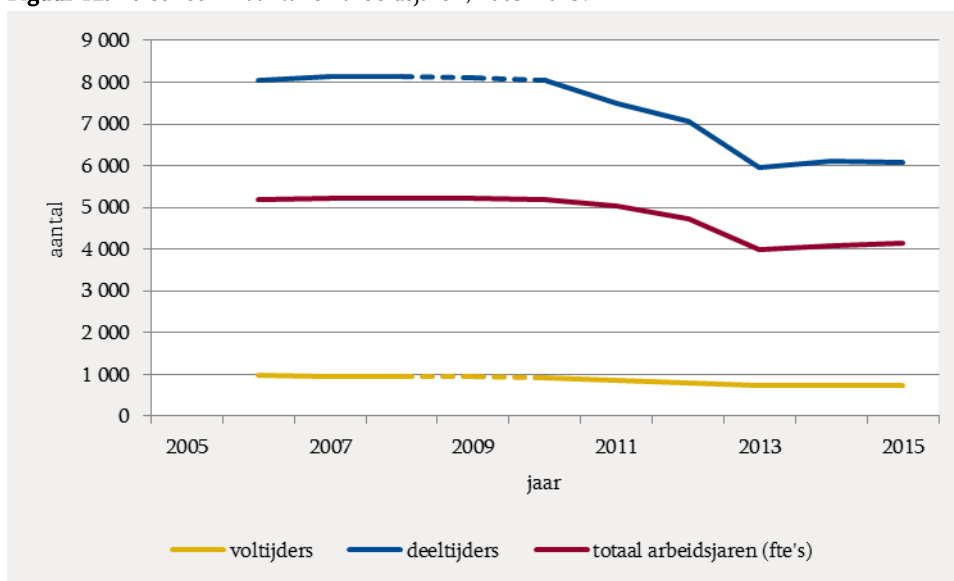
⁷ Het betreft hier aantal keren dat de website werd benaderd, ongeacht wie deze persoon is en hoe vaak hij/zij dat doet.

4. Bedrijfsvoering

Stabilisatie personeelsomvang

In de periode 2005 tot en met 2010 bleef het aantal personeelsleden nagenoeg constant. Het personeelsbestand bestond uit ongeveer duizend voltijders en 8 duizend deeltijders. Tussen 2010 en 2013 kromp het aantal personeelsleden. Sindsdien heeft het zich weer gestabiliseerd. In 2015 werden 740 voltijders en ruim 6,8 duizend deeltijders betaald door de bibliotheken. Het aantal arbeidsjaren groeide licht van 4,0 duizend in 2013 naar 4,1 duizend in 2015.

Figuur 12. Personeel in aantal en arbeidsjaren, 2005-2015.

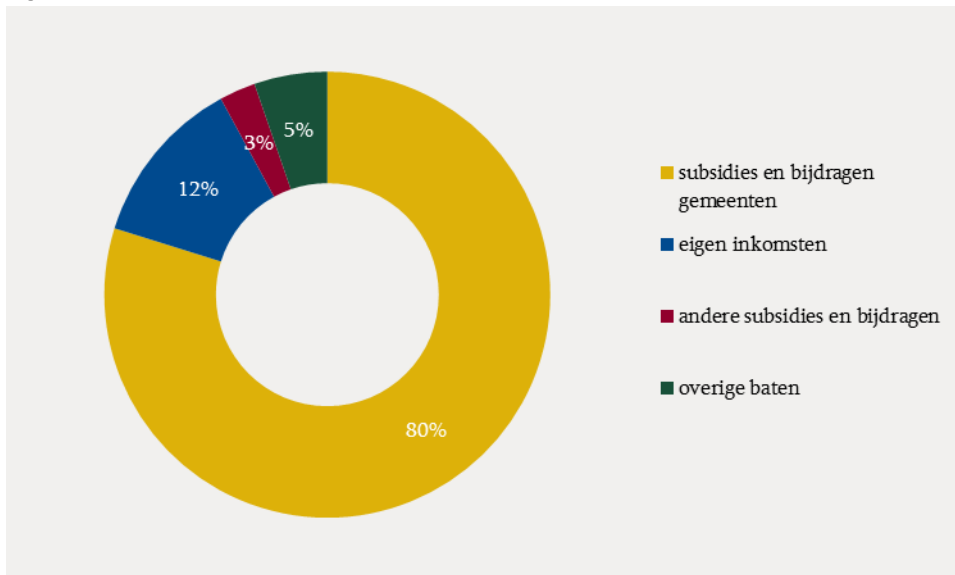
Bron: CBS, KB.

Naast het betaalde personeel, zijn er ook veel vrijwilligers werkzaam bij de bibliotheken. Exacte cijfers over de inzet van vrijwilligers zijn er niet, maar op basis van de gegevens van de bibliotheken die gegevens hierover konden aanleveren blijkt dat vrijwel iedere bibliotheek gebruik maakt van vrijwilligers en dat het in totaal om meer dan 10 duizend vrijwilligers gaat. Dat is aanzienlijk meer dan wat in 2010 naar voren kwam uit de BIS-enquête. Toen ging het naar schatting om minder dan 7 duizend vrijwilligers.

4.1 Baten

De belangrijkste inkomstenbron van bibliotheken zijn subsidies. In 2015 bestond 80 procent van de inkomsten van bibliotheken uit gemeentelijke subsidies en bijdragen (428,2 miljoen euro). Subsidies en bijdragen van provincies en andere instellingen zijn goed voor 3 procent van de inkomsten van bibliotheken (13,6 miljoen euro). Een tweede belangrijke inkomstenbron voor de bibliotheken zijn de inkomsten van gebruikers (62,7 miljoen euro), zoals abonnementsgelden. Deze dragen 12 procent bij aan de totale baten. Dit beeld van de inkomsten van bibliotheken is de laatste jaren onveranderd gebleven.

Figuur 13. Baten bibliotheken, 2015.

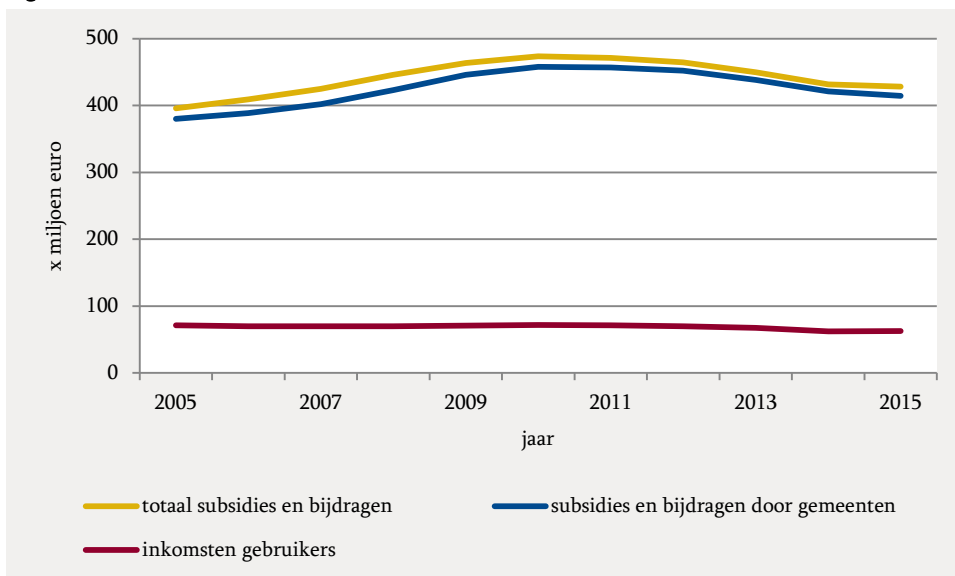

Bron: CBS, KB.

Subsidies minder afgenomen

De gemeentelijke subsidies zijn ten opzichte van 2014 1,5 procent gedaald. Dat is weliswaar minder dan in de jaren daarvoor, maar aangezien de gemeentelijke subsidies veruit de belangrijkste inkomstenbron voor bibliotheken zijn, hebben veranderingen in de subsidieverstrekking direct merkbare gevolgen voor bibliotheken.

Figuur 14. Inkomsten bibliotheken, 2005-2015.

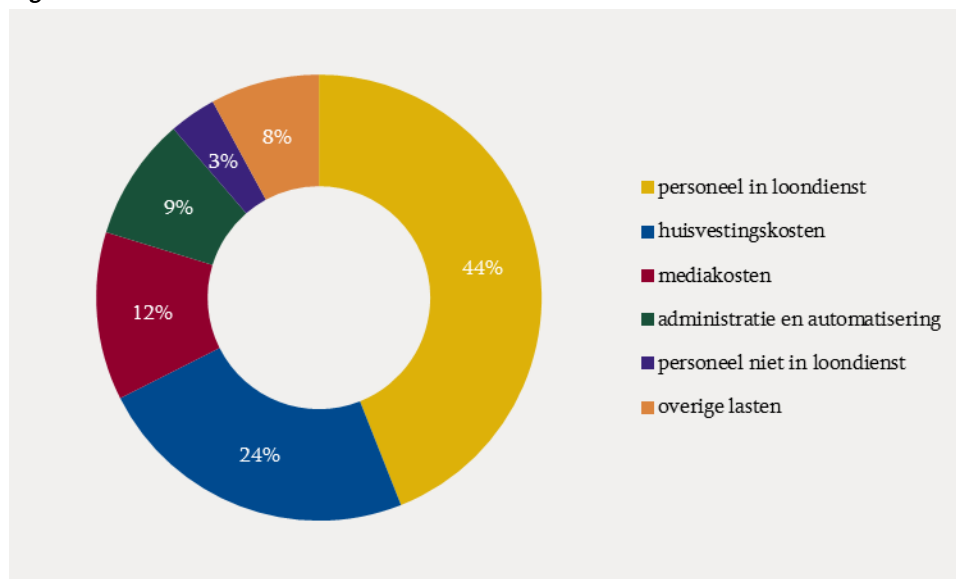
Bron: CBS, KB.

De eigen inkomsten van bibliotheken dalen tussen 2014 en 2015 voor het eerst sinds 2010 niet. Met oog op het nog steeds dalende aantal volwassen leden is het de vraag hoe deze ontwikkeling zich in de toekomst voortzet.

4.2 Lasten

De belangrijkste kostenpost voor bibliotheken is het personeel. 47 procent van de lasten van bibliotheken bestaan uit kosten voor personeel in loondienst en personeel niet in loondienst (243,9 miljoen euro). Huisvestingskosten volgen daarna met 24 procent (121,2 miljoen euro). Andere belangrijke kostenposten voor bibliotheken zijn de mediakosten (62,7 miljoen euro). Hieronder vallen de aanschaf van alle fysieke en digitale media, inclusief de omslaggelden voor digitale content en de afdracht van leenrecht. Verder bestaan 9 procent van de uitgaven van bibliotheken uit administratie en automatisering (45,9 miljoen euro). Het uitgavenpatroon van de bibliotheken is net als het inkomstenpatroon de afgelopen jaren vrijwel ongewijzigd gebleven.

Figuur 15. Lasten bibliotheken, 2015.

Bron: CBS, KB.

5. Interbibliothecair leenverkeer (IBL)

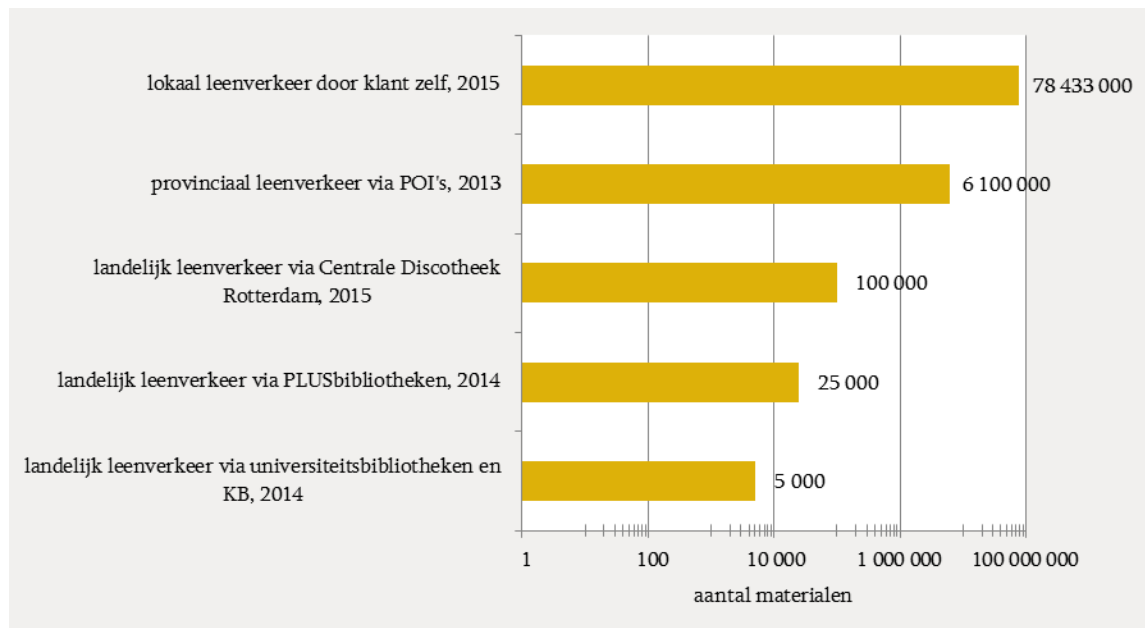
Bijna 93 procent van het (fysieke) bibliothecair leenverkeer bestaat uit lokaal leenverkeer: het ophalen en terugbrengen van boeken bij de bibliotheek dat in principe door de klant zelf gebeurt (zie figuur 16).

Ruim 7 procent van het leenverkeer bestaat uit interbibliothecair leenverkeer, dat georganiseerd wordt door de provinciale ondersteuningsinstellingen. Zij zorgen ervoor dat aangevraagde materialen die geen deel uitmaken van de collectie van de lokale bibliotheek vanuit een andere bibliotheek in de provincie naar de bibliotheek van aanvraag gebracht worden.

Op landelijk niveau bestaan er nog een drietal vormen van (fysiek) interbibliothecair leenverkeer: het landelijk leenverkeer van audiovisuele materialen vanuit de Centrale Discotheek Rotterdam, het bibliothecair leenverkeer via de PLUSbibliotheken en het landelijk leenverkeer door de universiteitsbibliotheken en de KB (via het IBL-account). Gezamenlijk verzorgen zij 0,2 procent van het leenverkeer.

Tot slot bestaat er op zeer beperkte schaal interbibliothecair leenverkeer dat de landsgrenzen overschrijdt. De omvang hiervan wordt niet centraal geregistreerd.

Figuur 16. (Inter-)bibliothecair leenverkeer.⁸

Bron: KB.

⁸ Deze figuur is samengesteld met behulp van gegevens uit 2013, 2014 en 2015, omdat niet voor alle onderdelen van het interbibliothecair leenverkeer gegevens over 2015 beschikbaar zijn.